

TÜRKİYE'DE BİLİMSEL ETKİNLİKLER ÜZERİNDEN "ÇEVRE" NİN TARİHSEL YOLCULUĞU: 1960 – 2008 DÖNEMİ

Gülizar Çakır SÜMER
İnönü Üniversitesi İİBF

Özet

Çevre sorunları, çevreye yönelik çeşitli örgütlenmelerin ortaya çıkışı, çevre koruma ve geliştirme faaliyetlerinin artması ve toplumlarda belirli bir çevre bilinç düzeyinin oluşması gibi olumlu gelişmeleri de beraberinde getirmiştir. Bu gelişmeler içerisinde çevrenin, bilimsel tartışma ortamlarında ele alınıp değerlendirilmesi de önemlidir. Türkiye’de, çevrenin bilimsel ortamlarda tartışılıp değerlendirilmeye başlanması, 1960’lı yıllarla birlikte gelişmeye başlamıştır. Bu makalede, Türkiye’de çevrenin tarihsel yolculuğu, 1960–2008 döneminde, çevre alanında düzenlenen bilimsel etkinlikler üzerinden değerlendirilerek ortaya konulmuştur. Bu kapsamda, çevreye yönelik sempozyum, kongre, konferans, panel, forum, çalıştay ve bilimsel toplantı gibi etkinlikler üzerinden, dönemlere göre çevre alanında ortaya çıkan tartışma konuları ve önemli sorun alanlarının neler olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Bu süreçte, Türkiye’de çevreye yönelik bilimsel etkinliklerde bulunan kurum, kuruluş, vakıf, dernek gibi yapılanmaların neler olduğu ortaya konulurken, dönemlere göre bu birimlerin sayısı kadar, bilimsel etkinliklerin sayısının da arttığı saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çevre, çevre tarihi, bilimsel etkinlik, çevre örgütleri.

THE HISTORICAL JOURNEY OF “ENVIRONMENT” BASED ON THE SCIENTIFIC ACTIVITIES IN TURKEY: 1960 – 2008 PERIOD

Gülizar Çakır SÜMER

Inonu University

Faculty of Economic and Administrative Sciences

Abstract

Environmental problems have also brought in some positive developments, such as emergence of environmental organization, increasing activities for protecting and developing environment as well as improving environmental consciousness. These developments require discussions and evaluations in a scientific framework, which started in 1960s in Turkey. In this research an attempt has been made to evaluate “the historical journey of environment in Turkey” in the period of 1960–2008, focusing on the scientific activities. This study analyzes the environmental discussions and problem areas by different periods based on congresses, conferences, panels, forums, workshop, and other similar activities.

Moreover, while the study reveals the public and nonprofit organizations conducting scientific activities, it also indicates that the number of the organizations as well as scientific activities have been increased during the time.

Key Words: Environment, environmental history, scientific activities, environmental organizations.

1. GİRİŞ: TÜRKİYE’DE ÇEVRE TARİHÇİLİĞİ VE BİR KAYNAK OLARAK BİLİMSEL ETKİNLİKLER

Çevre sorunlarının ulaştığı boyut, çevre sorunlarına yönelik politika oluşturma ve uygulama, çevreye yönelik ulusal ve uluslararası işbirliği çalışmaları ile örgütlenme ve çevre bilincinin oluşturulup geliştirilmesine yönelik çalışmalara da yön vermektedir. Sıralanan bu amaçların gerçekleştirilmesinde, çevre sorunlarını ve nedenlerini iyi çözümlenmek gereklidir. Bunun için de çevre tarihinin iyi bir şekilde ortaya konularak, bugünkü çevre sorunlarını, geçmişle birlikte değerlendirmeye ihtiyaç vardır. İşte burada çevre tarihi çalışmaları önem kazanmaktadır.

Türkiye’de çevre tarihi kapsamında değerlendirilebilecek çalışmalar bulunmakla birlikte, bunlar hem sayıca çok az hem de başka amaçlarla yazılmışlardır. Nitekim dünyada çevre tarihi son yıllarda hızlı bir gelişme göstermiştir ve Türkiye’nin de bu alanda fazla gecikmemesi gerekmektedir (Tekeli, 2000,1).

Türkiye’de çevre tarihi çalışmaları arasında değerlendirilebilecek en önemli ve diğer çalışmaların da kaynağını oluşturan bir etkinlik olan, “Türkiye’de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu” bulunmaktadır. Tarih Vakfı tarafından 2000 yılında gerçekleştirilen bu etkinlik, Türkiye’de, çevre tarihçiliğine “giriş” niteliğindedir. Sempozyum bildirilerinin kitaplaştırılarak yayımlandığı ve aynı adı taşıyan yapıtta, çevre tarihçiliği açısından önemli çalışmalar bulunmaktadır.

Çevre tarihi yazımında başvurulacak önemli kaynaklar bulunmaktadır. Bir ülkede yayınlanan makaleler, kitaplar, gazeteler, bibliyografyalar (alanyazın kaynakçaları), ortaya çıkan örgütlenmeler ile çevreye yönelik tartışma ortamları birer kaynak olarak değer kazanmaktadır.

Bibliyografyalar, çevre tarihi yazımında başvurulabilecek önemli kaynaklardan biridir. Bu bibliyografyalardan, bir ülkede yaşanan çevre sorunları, çevreye yönelik politikalar, kurumsal ve hukuksal yapılanmalar hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Bu anlamda bu tür çalışmaların tekrarlanıp geliştirilmesi önem taşımaktadır. Türkiye geçmişten günümüze kadar olan süreçte hazırlanmış toplam sekiz adet çevre bibliyografyası ve bibliyografya denemesi bulunmaktadır. Bu bibliyografyalarının geniş bir dökümü 2007 (Çakır Sümer, 77-87) yılında yapılan bir araştırmada ortaya konulmuştur. Bunlar; Hava Kirlenmesi Bibliyografyası 1948-1972 (Burian, 1972), Çevre Sağlığı Bibliyografyası (Olgun, 1971), Türkiye Çevre Sorunları Bibliyografyası

1962-1972 (Aytuğ, 1979), Çevre Bibliyografyası (Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 1995), Çevre Bibliyografyası (Köybaşı, 1993), Çevre Bibliyografyası (Yeni Türkiye Çevre Özel Sayısı, 1995), Çevre Tarihi Bibliyografya Çalışması Denemesi (Boratav, 2000), ve Türkiye Çevre Alanyazını ve Gelişme Aşamaları başlıklı çalışmada yer alan “Türkiye Çevre Alanyazını Kaynakçası:1945-2006” dır (Çakır Sümer, 2007).

Yazılı kaynaklar dışında, çevreye yönelik kurum ve örgütlerin tarihi de çevre tarihi açısından önemli bilgiler ve veriler sunmaktadır. Çevreye yönelik örgütlenmelerin, kuruluş amaçları, faaliyet alanları, amaçları ve çeşitli türden etkinlikleri, o ülkedeki “çevre”nin geçmişinden izler taşımaktadır.

Tüm bu kaynakların çevre açısından incelenerek değerlendirilmesi, çevre tarihinin ortaya konulması için önemli ve gereklidir. Çevreye yönelik oluşan tartışma ortamları da, dönemlere göre çevre sorunlarının neler olduğunu, öne çıkan kavram ve konuları belirtmesi, çözüm önerileri ve oluşturulan politikaları ortaya koyması açısından değerlendirilmesi gereken kaynaklardır. Türkiye’de çevre tarihi çalışmalarının yok denecek kadar az olması, çevre tarihi yazımı adına bu kaynakların değerlendirilmesini de zorunlu kılmıştır.

Küresel boyuta ulaşan çevre sorunlarının artmasına koşut olarak bu sorunların çözümüne yönelik yapılan bilimsel etkinlikler de sayı ve tür açısından gittikçe artmış ve bugün de artmaktadır. Küresel ölçekli çevre zirveleri bunlara verilebilecek en canlı örnektir. Ayrıca bu zirveler en geniş katılımlı bilimsel etkinlikler arasında yer almaktadır.

Çevre sorunlarına yönelik ilk önemli toplantı 1968 yılında Roma’da on ülkeden bilim adamları, iktisatçılar, eğitimciler, sanayiciler ile ulusal ve uluslararası devlet görevlilerinin katılımıyla oluşan 30 kişilik bir grup arasında gerçekleştirilmiştir (Meadows vd., 1978, XI). Bu toplantının en önemli çıktısı olan “Ekonomik Büyümenin Sınırları” adlı kitap, ekonomik gelişmeyle çevrenin birlikte düşünülüp sorgulanması konusunda yol gösterici uyarılar içermektedir. Çevrenin, küresel ölçekli tartışma ve değerlendirme toplantılarında ele alınması, 1972’de Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen Stockholm Çevre Konferansı’yla başlamıştır. Bu anlamda Stockholm Konferansı, küresel ölçekli ilk tartışma ve değerlendirme toplantısı olarak adlandırılabilir.

Hem dış dünyada çevreye yönelik oluşan ilgi düzeyi, hem de Türkiye’de ortaya çıkan çevre sorunları, akademik ortamda, devlet örgütlenmesi içerisinde ve çevreci örgütlenmeler arasında gündem oluşturmaya

başlamıştır. Çevre sorunlarının akademik ortamda tartışmaya açılması çeşitli şekillerde gerçekleşmektedir. Makale ve kitap türü yayınlar, bu bilimsel etkinlikler içerisinde en yaygın olanları temsil etmektedir. Bu tür yayınlar, çevre sorunlarının akademik ortamda tartışmaya açılmasını ve bu “tartışmanın” sürdürülmesini sağlamaktadır. Ancak bu tür yayınlar, daha çok bu yayınları okuyan akademisyenlerle, yayınların yazarları arasında cereyan eden tartışmalar ile sınırlı olduğu için, “çevre tartışmaları” açısından geniş bir tartışma ortamına zemin hazırlayamamaktadır. İşte bu sorunu gidermek, başka bir deyişle tartışmanın daha geniş bir akademik ortamda gerçekleştirilmesi amacıyla kongre, sempozyum, çalıştay, konferans, panel, toplantı gibi bilimsel etkinlikler düzenlenmektedir. Tüm bu etkinliklere ek olarak uzman kişilerce belli bir konuya yönelik olarak düzenlenen daha çok eğitim amaçlı sunumlar olarak düzenlenen seminerler de bulunmaktadır. Seminer ve benzer türdeki etkinlikler, akademisyenler arasında konunun tartışılmasından çok, hedef kitlenin eğitimi amaçlamaktadır. Bu nedenle seminer türü etkinlikler bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur. Ayrıca tek kişinin konuşmacı olarak katıldığı etkinlikler de bu çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Bu çalışmanın kapsamını doğrudan çevre sorunlarına yönelik olarak düzenlenen (sempozyum, kongre, konferans, çalıştay, panel, forum gibi) bilimsel etkinlikler oluşturmaktadır. Böylece çalışma kapsamında, akademisyen ve uzmanları bir araya getirerek çevrenin değişik alanlara yönelik konularını tartışan, karşılıklı bilgi alışverişinde bulunulan, yeni görüşleri ortaya koyan ve tartışarak konuyu geliştiren bilimsel etkinlikler üzerinden “çevrenin” tarihsel geçmişinin değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Çevre sorunlarını dolaylı olarak tartışan bilimsel etkinlikler çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Günümüzde ana konusu çevre olmayan pek çok bilimsel etkinlikte de çevre konusuna yönelik sunumlar yapılmakta ve çevreyle ilgili ayrı oturumlar açılmaktadır. Bu durum, çevrenin disiplinlerarası bir alan olma özelliğinden kaynaklanmaktadır. Ancak bu makalede doğrudan çevreye yönelik olarak düzenlenmemesine rağmen, çevreyle ilgili oturum açılan veya sunumlar yapılan bilimsel etkinlikler değerlendirme kapsamına alınmamıştır.

Böylece çalışma, çevreye yönelik bilimsel etkinliklerin tarihsel akış sırasına göre bir araya getirilmesiyle oluşturulan döküm üzerinden yapılan değerlendirmeye dayanmaktadır. Bu tür bir değerlendirme; hem geçmişten günümüze çevre alanında yapılan bilimsel etkinlikleri ortaya koyması ve hangi konulara ağırlık verildiğinin belirlenmesi, hem de

eksikliklerin ortaya konulması bakımından yararlı olabilmektedir. Ayrıca, çevre tarihi yazımında henüz başlangıç aşamasında olan Türkiye’de “çevre tarihi” yazım çalışmalarına katkıda bulunulması amaçlanmaktadır.

2. TÜRKİYE’DE ÇEVREYE YÖNELİK ÖRGÜTLENMELER

Çevre sorunlarının yayıldığı coğrafyanın büyüklüğü, sorunların çeşitlerinde ve etkileme derecesindeki olumsuz gelişmeler, çevre sorunlarına yönelik çözüm arayışlarını da arttırmaktadır. Ekonomik, siyasal, yönetsel, hukuksal, bilimsel ve benzer pek çok alanda çözüme yönelik arayışlar artarak devam etmektedir.

Türkiye’de, çevrede meydana gelen olumsuz değişiklikler ve artan çevre sorunları çevreye yönelik ilgi düzeyinin, örgütlenmenin, bilimsel anlamda bilgi birikiminin ve bir disiplin olarak “çevre”nin gelişmesinin yolunu açmıştır. “Çevre mühendisliği anabilim dalı” ile iktisadi ve idari bilimler fakültelerindeki “kentleşme ve çevre sorunları anabilim dalı” buna birer örnektir.

Türkiye’de çevreye yönelik çeşitli nitelikte örgütlenmeler bulunmaktadır. Bunlar arasında en üst düzey örgütlenme olarak Bakanlık (Çevre ve Orman Bakanlığı), bilimsel örgütlenme türü olarak üniversitelerin çevre enstitüleri ve çevreyle ilgili eğitim veren bölümler (çevre mühendisliği), meslek kuruluşları (Çevre Mühendisleri Odası) ile gönüllü çevre örgütleri bulunmaktadır. Bu örgütlenmeler, araştırma, yayın, eğitim, proje ve bilimsel etkinlikler yoluyla çevrenin ve çevre bilinç düzeyinin geliştirilmesinde ve çevre sorunlarının giderilmesinde görev almaktadır.

Başta üniversiteler olmak üzere Türkiye’de çevreyle ilgili eğitim ve araştırma çalışmalarını yürüten pek çok yapı bulunmaktadır. Üniversitelerde başta çevre mühendisliği bölümleri olmak üzere, eğitim, iktisadi ve idari bilimler, fen ve edebiyat ve tıp fakülteleri gibi çeşitli fakültelerde çevreyle ilgili eğitim verilmektedir. Çevre mühendisliği, çevre ekolojisi, çevre iktisadi, çevre sosyolojisi, çevre felsefesi, çevre bilimi, çevre hekimliği, çevre psikolojisi, çevre etiği, çevre hukuku, çevre yönetimi gibi geniş bir yelpazede çevre konusu ele alınmaktadır. Ayrıca üniversiteler bünyesinde kurulan “çevre sorunları araştırma merkezi”, “çevre sorunları uygulama ve araştırma merkezi” gibi yapılanmalar bulunmaktadır. Bunlara ek olarak Türkiye’de henüz sayısı bir adet olan çevre bilimleri enstitüsü (Boğaziçi Üniversitesi Çevre Bilimleri Enstitüsü) ve Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde yer alan “Sosyal Çevre Bilimleri” lisansüstü programı da çevreye yönelik bilimsel oluşumlar arasında yer almaktadır.

Türkiye’de çevreye yönelik araştırma, uygulama, yayın ve eğitim yapan bilimsel kurumlar ve merkezler çoğunlukla üniversiteler bünyesinde yer almaktadır. Türkiye’de çevreyi amaç edinen ve çevreye yönelik çeşitli etkinliklerde bulunan birimlerin başında çevre mühendisliği bölümleri gelmektedir. Bunun dışında çevre sorunlarına yönelik araştırma ve uygulama merkezleri de bulunmaktadır. Türkiye’deki bu birimlerin sayısal verilerini Özcan (2008, 118, 141) şu şekilde ortaya koymuştur: Türkiye’de devlet ve vakıf üniversiteleri toplamında çevre mühendisliği bölümü bulunan üniversite sayısı 33 ve üniversitelerin bünyesinde kurulmuş çevre sorunlarına yönelik araştırma ve uygulama merkezlerinin sayısı 31’dir.

Bu kurumlar araştırma, eğitim ve uygulamaya ek olarak bilimsel tartışma ortamları oluşturmak yoluyla da çevre konusunu ele almaktadır. Çevreye yönelik araştırmalar yapan, kitaplar yayınlayan ve çeşitli bilimsel etkinlik düzenleyen önemli örgütlenmeler arasında Sivil Toplum Kuruluşları da yer almaktadır. Bunlar arasında kuruluş amacı doğrudan çevre olan çevreci örgütlenmeler ilk sırada yer almaktadır. Meslek örgütleri, valilikler, yerel yönetimler ve benzer çeşitli örgütlenmeler de çevre konusunda bilimsel nitelikteki etkinlikler düzenlemektedirler.

3. TÜRKİYE’DE ÇEVRE SORUNLARINA YÖNELİK DÜZENLENEN BİLİMSEL ETKİNLİKLER

Türkiye’de çevre konusunun gündem oluşturmaya başlamasıyla birlikte, çevreye yönelik bilimsel etkinlikler gerçekleştirilmiştir. Konuya yönelik olarak, geçmişten günümüze kadar olan süreçte gerçekleştirilen bilimsel etkinlikler bir araya getirilerek, Türkiye’de çevrenin tarihsel süreç içinde bir değerlendirmesi yapılmıştır. Bu değerlendirmede, dönemlere göre çevre alanındaki tartışma konuları, gündem oluşturan önemli çevre sorunları, bu sorunlara yönelik bilimsel etkinliklere önem veren örgütlenmelerin neler olduğu ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3.1. Dönemlere ve Türlerine Göre Çevre Konusunda Düzenlenen Bilimsel Etkinlikler

Çevre sorunlarının artmasıyla birlikte gelişen çevre bilinç düzeyi, çevrenin bilim disiplinleri olarak gelişmesi ve çevreye yönelik kamu ve sivil toplum örgütlenmeleri gibi önemli gelişmelerin etkisiyle, bilimsel etkinlikler geçmişten günümüze kadar olan süreçte giderek artmıştır. Türkiye’de çevre konularını akademik tartışma ortamına taşıyan bilimsel etkinlikler, 1960’lı yıllarla birlikte başlamıştır. Yapılan araştırmalar sonucu, Türkiye’nin çevre konusuna yönelik bilimsel etkinlikler dökümü

oluşturulmuş ve bu döküm üzerinden dönemlere göre inceleme yapılmıştır. 1960'lı yıllardan itibaren 10'ar yıllık dönemleri kapsayan incelemede, çevreye yönelik bilimsel etkinlik türlerinin giderek arttığı saptanmıştır. Bu durum, başlangıçtan günümüze kadar olan süreçte Türkiye'de çevre bilinç düzeyinin, çevreye yönelik örgütlenmelerin ve çevreyi sahiplenme düzeyinin artış gösterdiğinin bir ifadesidir.

Çizelge-1: Dönemlere Göre Çevre Alanında Düzenlenen Bilimsel Etkinlik Türleri

Dönem Etkinlik	1960- 1969	1970- 1979	1980- 1989	1990- 1999	2000- 2008	Toplam
Toplantı	1	1	4	19	11	36
Kongre	1	2	6	11	25	45
Konferans	-	1	6	14	15	36
Sempozyum	-	15	33	103	79	230
Panel	-	1	2	23	81	107
Forum	-	-	-	2	-	2
Çalıştay	-	-	-	1	2	3
Toplam	2	20	51	173	213	459

Çizelge-1'e göre, Türkiye'de toplam 459 adet bilimsel etkinlik gerçekleştirilmiştir. Konunun uzmanı kişilerin bir araya gelerek yaptığı tartışma ve değerlendirme toplantıları, bu yöndeki bilimsel etkinliklerin ilk örneği olmuştur. Geçen zamanla birlikte, kongre, konferans, sempozyum, panel, forum, çalıştay ve diğer etkinlikler düzenlenmiştir. Bilimsel etkinlikler bakımından asıl yoğunluk, 1990 sonrası dönemde gerçekleşmiştir. Bilimsel etkinliklerin dönemlere göre oransal dağılımına yönelik incelemede, 1960'lı yılların % 0.43'lük bir orana sahip olduğu saptanmıştır. 1970'li yıllar % 4.35, 1980'li yıllar % 11.11, 1990'lı yıllar % 37.69 ve 2000–2008 dönemi % 46.40'lık orana sahiptir. Tüm inceleme dönemleri toplamında, en fazla düzenlenen etkinlik türünü sempozyumlar (% 50) oluşturmaktadır. Sempozyumlar bakımından en yoğun dönem 1990'lı yıllar olmuştur. Düzenlenen sempozyumların % 45'i 1990'lı yıllarda gerçekleşmiştir.

İlk örnekleri ulusal nitelikte olan bilimsel etkinlikler, zamanla uluslararası nitelikli olarak da düzenlenmeye başlamıştır. Avrupa Konseyi bünyesinde gerçekleştirilen Avrupa Tabiatını Koruma 1970 Yılı Türkiye Konferansı sayılmazsa Türkiye kaynaklı uluslararası katılımlı ilk bilimsel etkinlik 1987 yılında (Uluslararası Yanmadan Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Kontrolü Sempozyumu) gerçekleştirilmiştir. Uluslararası katılımlı etkinliklerin sayısı zamanla artmıştır. Ancak, bu türden bilimsel

etkinliklerin, genel bilimsel etkinlikler içerisindeki oranı, tüm dönemler toplamında % 7 olarak gerçekleşmiştir.

Yapılan incelemelere göre, çevre alanında en çok bilimsel etkinliğin gerçekleştirildiği ilk üç yıl sırasıyla şöyledir: 2008 (49), 2007 (47), 1997 (33).

3.2. Çevre Alanında Düzenlenen Bilimsel Etkinliklerin “Konular” Üzerinden Değerlendirilmesi

Çevre sorunlarının tek bir nedeni olmadığı gibi, herhangi bir çevre sorununa ilişkin araştırmalar da tek boyutlu olmamaktadır. Bu yüzden çevreye yönelik düzenlenen bilimsel etkinliklerin de tek bir konu üzerinden yürütülmesi pek olanaklı görünmemektedir. Bu değerlendirmeden hareketle, bilimsel etkinliklerin konulara göre dökümünün yapılmasında bilimsel etkinliğin ana konusu dikkate alınmıştır. Çevre konusu ile ilgili bilimsel etkinliklerin dökümü ise Çizelge-2’de verilmektedir. Böylece bilimsel etkinlikler, konuların ve dönemsel sınıflandırmanın açıkça görüldüğü Çizelge-2’de verilen döküme göre beş alt başlık altında ve dönemler esas alınarak değerlendirilmektedir. İki konuyu birleştiren bilimsel etkinliklerde (örneğin; hava ve su kirliliği sempozyumu, çevre sorunları ve erozyon paneli gibi bilimsel etkinlikler) ise, her iki konuyu ayrı değerlendirme yolu tercih edilmiştir. Çizelge-1’de yer alan etkinlik sayısı ile Çizelge-2’de yer alan etkinlik sayısı arasındaki rakamsal farklılığın nedeni bu tercihe bağlıdır.

Bu başlıkta, Çizelge-2’de dönemsel konu sınıflandırması açıkça görülen bilimsel etkinlikler, beş alt başlıkta değerlendirilmektedir.

Çizelge-2: Konulara ve Dönemlere Göre Çevre Alanında Düzenlenen Bilimsel Etkinlikler

Konu	Dönem					Sayı
	1960–1969	1970–1979	1980–1989	1990–1999	2000–2008	
Hava Kirliliği	2	3	2	14	13	34
Su kirliliği	-	4	4	16	15	39
Kentleşme ve çevre	-	2	2	3	2	9
Atık-atık yönetimi	-	1	-	4	8	13
Toprak Kirliliği, erozyon	-	1	1	7	3	12
Çevre mühendisliği	-	1	2	4	3	10
Sanayi, sanayileşme ve çevre	-	3	3	12	13	31
Genel olarak çevre, çevre sorunları ve kirlilik	-	4	16	45	48	113
Enerji ve çevre	-	1	-	8	22	31

Tabiat koruma ve geliştirme	-	1	1	8	3	13
Çevre yönetimi	-	-	1	7	7	15
Nüfus ve çevre	-	-	2	2	3	7
Ekonomi, kalkınma ve çevre	-	-	2	1	5	8
Kuraklık	-	-	2	1	3	6
İnsan sağlığı	-	-	2	1	5	8
Nükleer-radyoaktif atıklar	-	-	2	-	-	2
Yaban hayatı	-	-	2	-	-	2
Çevre hukuku	-	-	1	2	4	7
Eğitim ve çevre	-	-	1	3	1	5
Biyolojik çeşitlilik	-	-	1	1	2	4
Sürdürülebilir kalkınma	-	-	1	3	2	6
Orman, Ormansızlaşma ve çevre	-	-	1	1	3	5
Turizm ve çevre	-	-	-	2	4	6
Çevre sağlığı	-	-	-	1	1	2
Doğal Kaynaklar ve çevre	-	-	-	5	4	9
Tarım ve çevre	-	-	-	9	3	12
Gürültü kirliliği	-	-	-	5	-	5
Ticaret ve çevre	-	-	-	2	-	2
Çevre hekimliği	-	-	-	1	2	3
Çevre ve toplum	-	-	-	2	-	2
Teknoloji ve çevre	-	-	-	1	3	4
Çevresel kalite	-	-	-	1	-	1
Çevre gönüllü kuruluşları	-	-	-	1	2	3
Elektromanyetik Kirlilik	-	-	-	-	4	4
Siyaset ve çevre, çevre siyaseti	-	-	-	-	2	2
Çevrenin uluslararası boyutları, uluslararası çevre sözleşme ve protokolleri	-	-	-	-	4	4
İklim değişikliği-küresel ısınma	-	-	-	-	14	14
Işık kirliliği	-	-	-	-	1	1
Çevresel güvenlik	-	-	-	-	1	1
Çevre bilinci	-	-	-	-	2	2
Yerel yönetimler ve çevre	-	-	-	-	1	1
Diğer	-	-	2	4	8	14
Toplam	2	21	51	177	221	472

3.2.1. 1960–1969 Dönemi Bilimsel Etkinliklerin “Konulara” Göre Değerlendirmesi

Türkiye’de çevre sorunlarına yönelik tartışma ortamları, öncelikle konuyla ilgili uzman ve akademisyenlerin bir araya gelmesiyle oluşturulmuştur. Çizelge-2’de görüldüğü gibi çevre konuları, 1960’lı yıllarda seminer ve toplantı türü etkinliklerle gündeme alınmış ve tartışma ortamına taşınmıştır. Çevre sorunlarının bilimsel ortamda tartışmaya açılmasının ilk örnekleri, dönemin öne çıkan çevre sorunlarıyla ilgilidir. Çevre sorunlarının ilgili uzman ve akademisyenlerin katılımıyla tartışmaya ve değerlendirmeye alındığı ilk etkinlik, 1964’te Türkiye Tabiatını Koruma Cemiyeti tarafından düzenlenen “Türkiye’de

Tabiat ve Tabiat Kaynaklarından Faydalanma ve Koruma Esasları” adlı bir seminerdir. Bu toplantıda tarım ve toprağa ilişkin olarak beliren sorunlara değinilmiştir. Bu etkinlikten iki yıl sonra, yine Türkiye Tabiatını Koruma Cemiyeti tarafından 1966’da “Milli Parklar ve Tabiatın Korunması Semineri” düzenlenmiştir. Seminer türü çalışmalar bu çalışmanın kapsamı dışında bırakılmasına rağmen, çevre alanında ilk örnekler olmaları bakımından yukarıda adı geçen iki seminerin burada verilmesi çalışmanın içeriğinin anlaşılabilirliği açısından gerekli görülmüştür. Türkiye’de hava kirliliği sorunu 1950’li yıllarda, Murgul Bakır İşletmesi’nden kaynaklanan hava kirliliği ve kentleşmenin bir sonucu olarak Ankara’daki hava kirliliğiyle gündem oluşturmaya başlamıştır. Ertuğ (2001, 11), Ankara’da 1950’li yıllarda giderek boğucu boyutlara ulaşan ve insan sağlığı açısından tehdit oluşturan hava kirliliğinin varlığını belirtmektedir.

Özellikle başkent Ankara’nın hava kirliliği sorunu, insan sağlığı üzerindeki etkileri nedeniyle, bilimsel olarak ele alınıp değerlendirilmeyi zorunlu kılmıştır. Türkiye’de 1960’lı yıllarda hava kirliliğine yönelik olarak düzenlenen iki bilimsel etkinlik bulunmaktadır. Hava kirliliğine yönelik ilk bilimsel toplantı, 1968’de TÜBİTAK (Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu) tarafından “Ankara’nın Hava Kirlenmesiyle Mücadele Çalışmaları” adı altında gerçekleştirilmiştir. Toplantıya, İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ), Ortadoğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) ve Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA) gibi bilimsel kuruluşlar yanında çeşitli bakanlıklar da katılmıştır (Yavuz, 1975, 169). Aynı konuya yönelik olarak gerçekleştirilen ikinci bilimsel etkinlik ise 1969’da Ankara’da Makine Mühendisleri Odası tarafından düzenlenen, “Büyük Şehirlerde Havanın Temizlenmesi Kongresi”dir. Hava kirliliği konusuna yönelik olarak düzenlenen bu ilk kongrede sunulan bildirilerde, başta başkent Ankara’nın hava kirliliği olmak üzere, kentlerdeki hava kirliliğinin durumu ve önlemeye yönelik konular ele alınmıştır.

3.2.2. 1970–1979 Dönemi Bilimsel Etkinliklerin “Konulara” Göre Değerlendirmesi

Bu dönemde görülen çevre kirlilikleri bölgesel olup, hızlı ve çarpık kentleşmenin ve sanayileşmenin görüldüğü yerlerde yoğunlaşmıştır (Gür, 1976, 235). İstanbul, Ankara, İzmir gibi sanayileşme hızı ve nüfus yoğunluğu yüksek kentler, hava ve su kirliliği gibi sorunların kendini en çok gösterdiği yerler olmuştur.

Özta (1985, 90, 108), bu dönemde Ankara’da 6 Ocak 1972 ve 15 Kasım 1975’de, hava kirliliğine bağı olarak pek çok kişinin hastalandığını, okulların tatil edildiğini ve Haliç, İzmir ve İzmit’in önemli su kirliliği alanları olarak ortaya çıktığını ifade etmektedir.

Türkiye’de su kirliliği açısından ilk ve önemli sorun alanlarından biri olan Haliç’te, 1945’lerden sonra kirlenme sorunu ortaya çıkmıştır (Özta,1985, 97). Haliç’teki kirliliğe yönelik olarak 1957’de bakanlıklararası bir toplantı gerçekleştirilmiştir (Durgunoğlu, 1976, 15). Su kirliliğini ele alan ilk bilimsel etkinlikler, 1970’li yıllarla birlikte gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu dönem aynı zamanda, üniversitelerin çevre konusuna yönelik bilimsel etkinlikler düzenlemeye başladığı dönem olmuştur. Su kirliliğinin ele alındığı 1970’li yıllardaki toplam dört bilimsel etkinliğin ikisi Haliç’e yöneliktir.

1970’li yıllarda dört bilimsel etkinlikte genel olarak çevre, kirlilik ve çevre sorunları tartışılmıştır. Bu etkinliklerden biri (Atatürk Üniversitesi Çevre Sorunları Sempozyumu, 1979), Türkiye’nin doğusunda bir kentte ilk kez gerçekleştirilmiştir. Sanayileşme ve sanayinin çevre üzerindeki etkileri yine bu dönemde ilk kez etkinliklere konu olmuştur. 1970’li yıllarda bilimsel etkinliklerde su kirliliğinden sonra ikinci en çok tartışılan konu, sanayileşmenin çevre üzerindeki etkileri ve hava kirliliğidir.

Hava kirliliği konusunda başlık düzeyinde bilimsel etkinliklere yansıyan kent Ankara dır. TMMOB, 1976’da Ankara’daki hava kirliliğini ele alan bir panel düzenlemiştir. İlki 1968, ikincisi 1969’da ve üçüncüsü 1976’da düzenlenen ve Ankara başta olmak üzere büyük şehirlerin hava kirliliğini ele alan bu etkinliklerin karar alıcılar üzerinde etkili olup olmadığı yada ne derece etkili olduğu bilinmemekle birlikte konuya doğrudan yönelik ilk düzenleme 1977’de yapılmıştır.

3 Kasım 1977 tarihinde 16102 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren “Isıtma ve Buhar Tesislerinin Yakıt Tüketiminde Ekonomi Sağlaması ve Hava Kirliliğinin Azaltılması Yönetmeliği” (Çobanoğlu, 2006, iii) hava kirliliğine yönelik ilk yasal düzenleme olmuştur.

Kentleşmeyle birlikte yaşanan yeşil alan sıkıntısı bu dönemde bilimsel etkinliklere taşınan diğer bir konudur. Yeşil alanların korunup geliştirilmesine yönelik bilimsel etkinlikler İstanbul Çevre Koruma Derneği ile İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi tarafından düzenlenmiştir. Tüm bunlara ek olarak, 1970’li yıllarda ilk kez bilimsel

etkinliklerde ele alınan konular şunlardır: Atık, erozyon, çevre mühendisliği, enerji ve tabiatı koruma.

3.2.3. 1980–1989 Dönemi Bilimsel Etkinliklerin “Konulara” Göre Değerlendirmesi

Bu dönemde düzenlenen bilimsel etkinliklerin ele aldığı konulara dağılımına bakıldığında, genel olarak çevre kavramının, çevre sorunlarının ve çevre kirliliğinin tartışıldığı etkinliklerin birinci sırada yer aldığı görülmektedir. Bilimsel etkinliklerde en fazla tartışılan çevre sorunu ise su kirliliğidir. Bunun yanında bu dönemde gerçekleştirilen bilimsel etkinliklerde ilk kez ele alınan öteki konu ve kavramlar şunlardır: Çevre yönetimi, nüfus ve çevre ilişkileri, ekonomi-kalkınma ve çevre ilişkileri, kuraklık, çevre kirliliğinin insan sağlığına etkileri, kentleşmenin neden olduğu çevre sorunları, nükleer kazalar ve radyoaktif atıklara bağlı çevre sorunları, yaban hayatı, çevre kanunu, çevreye yönelik eğitim, sürdürülebilir kalkınma ve ormanların korunması ve önemi.

1970’li yıllarda bilimsel tartışma ortamına giren kavramlar arasında “çevresel etki değerlendirme”, “sürdürülebilir kalkınma” ve “çevre kanunu” bulunmaktadır. Bu kavramların ortaya çıkışı ile Türkiye’deki bilimsel etkinliklere konu olma tarihi arasındaki bağlantıya bakıldığında şöyle bir sonuç ortaya çıkmaktadır: “Çevresel etki değerlendirme” kavramı ilk kez 1983 tarihli ve 2872 sayılı Çevre Kanunu’nun 10. maddesinde yer almıştır. Doğrudan konuya yönelik ilk bilimsel etkinlik ise bu Kanun’un yayımlanmasından iki yıl sonra gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda, kavramın ortaya çıkışıyla bilimsel etkinliğe konu olması arasındaki zaman farkının az oluşu, konuya yönelik bilimsel ilginin olduğu şeklinde yorumlanabilir. Buna karşın, 1983’te çıkmış kanuna yönelik ilk bilimsel etkinliğin 1987’de gerçekleştirilmesi, konunun gecikmeli olarak tartışmaya açıldığını göstermektedir. “Sürdürülebilir kalkınma” kavramı 1987’de Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından yayımlanan Ortak Geleceğimiz adlı raporla geniş boyutlu bir içerik kazanmış ve konuya yönelik tartışmalar genişlemiştir. Bu kavramın Türkiye’deki bilimsel etkinliklere konu olması ise Raporun yayımlanmasına çok yakın bir zaman olan 1989’da gerçekleşmiştir.

1980-1989 dönemi, uluslar arası nitelikte ilk bilimsel etkinliğin gerçekleştirildiği dönem olmuştur. Bu etkinliklerden ilki 1987’de (Uluslararası Yanmadan Kaynaklanan Hava Kirliliğinin Kontrolü Sempozyumu) Gazi Üniversitesi tarafından düzenlenmiştir.

Çevre sorunları ile insan sağlığı arasındaki ilişki, ilk kez bilimsel etkinliklerde tartışılmaya başlanmıştır. 1986'da düzenlenen bir kongreyle (Çevre Kirliliği ve Kirleticilerin İnsan Bedenine Etkisi Kongresi) çevre kirliliği ile insan sağlığı arasındaki ilişki ele alınmıştır.

Bu dönemde Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen çevre sempozyumları dizini önemlidir. Çevreye yönelik düzenlenen sempozyum dizininde Çevre 82, Çevre 83, Çevre 84, Çevre 85, Çevre 86, Çevre 87 ve Çevre 88 Sempozyumları gerçekleştirilmiştir.

3.2.4. 1990–1999 Dönemi Bilimsel Etkinliklerin “Konulara” Göre Değerlendirmesi

Bu dönemde çevre adına meydana gelen önemli bir gelişme, 1992'de Rio'da gerçekleştirilen, Rio Zirvesi olarak adlandırılan Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'dır. Türkiye'nin de katıldığı bu Konferans, çevre alanında yeni tartışma konularını gündeme getirmiştir.

Bu dönemde düzenlenen bilimsel etkinliklerde, 1970'li ve 1980'li yıllarda olduğu gibi yine ilk sırada genel olarak çevre ve çevre sorunları yer almıştır. Belli bir çevre sorununun tartışıldığı etkinliklerde en çok ele alınan konu su kirliliğidir. Su kirliliği konusunda 16 (on altı), hava kirliliği konusunda ise 14 (on dört) bilimsel etkinlik düzenlenmiştir. Sanayileşme-çevre ve tarım-çevre konuları ise üçüncü ve dördüncü sırada önem verilen konulardan olmuştur.

1990'lı yıllarda yine ağırlıklı olarak Türkiye'de sanayileşme ve kentleşme düzeyi yüksek olan yerlerin çevre sorunları bilimsel etkinliklerde tartışılmıştır. Bunlara ek olarak Türkiye'nin önemli turizm merkezleri (Datça, Kuşadası, Bodrum), çevre sorunları açısından ele alınmaya başlamıştır. Bilimsel etkinliklerde tartışılan yeni konular; çevre sağlığı, turizm ve çevre, doğal kaynaklar ve çevre, gürültü kirliliği, tarım ve çevre, ticaret ve çevre, çevre hekimliği, çevre ve toplum, çevresel kalite, çevre ve teknoloji ile çevre gönüllü kuruluşları olmuştur.

3.2.5. 2000–2008 Dönemi Bilimsel Etkinliklerin “Konulara” Göre Değerlendirmesi

Bu dönem, 2009 ve 2010 yılını kapsamamasına rağmen, şimdiden en fazla bilimsel etkinliğin düzenlendiği dönem olarak dikkat çekmektedir. Bu dönemde bilimsel etkinliklerde yine en çok tartışılan konu, genel olarak çevre, çevre kirliliği ve çevre sorunları olmuştur. Bu konuya yönelik bilimsel etkinliklerin dönem içindeki diğer etkinliklere oranı % 22'dir. Belli bir soruna yönelik olarak düzenlenen bilimsel etkinliklerde ise en fazla enerji konusu ele alınmıştır. Toplam 22 (yirmi iki) etkinlikte ele alınan enerji konusu kapsamında, temiz enerji, yeni ve yenilenebilir

enerji kaynakları tartışılmıştır. Su kirlenmesi konusu ise 15 (on beş) etkinliğe konu olarak ikinci sırada yer almıştır.

2000’li yıllarda, Türkiye’de bilimsel etkinliklerde ilk kez tartışılan iklim değişikliği ve küresel ısınma konusunda toplam 14 (on dört) etkinlik düzenlenmiştir. İklim değişikliğini ele alan bilimsel etkinliklerin ana konuları genellikle, iklim değişikliğinin kuraklık ve suya olan etkilerine yönelik olmuştur. Bilimsel tartışmalara ilk kez 2000’li yıllarda konu olmasına rağmen, iklim değişikliği ve küresel ısınma, bu dönemde üçüncü sırada önem verilen konu olmuştur. Bu dönemde düzenlenen etkinlik sayısı açısından, hava kirliliği ile sanayileşme ve çevre öne çıkan konulardır. Hava kirliliği 13 (on üç) ve sanayileşme-çevre yine 13 (on üç) bilimsel etkinlikte ana konu olarak ele alınıp tartışılmıştır. Genel olarak hava kirliliği dışında, hava kalitesi ve insan sağlığına etkileri gibi konulara yönelik etkinlikler düzenlenmiştir. Bunlara ek olarak, bu dönemde de bilimsel etkinliklere ilk kez yansıyan konular şunlardır: Elektromanyetik kirlilik, ışık kirliliği, çevre ve siyaset, çevresel güvenlik, çevrenin uluslararası boyutları, iklim değişikliği ve küresel ısınma.

3.3. Bilimsel Etkinliklerin “Düzenleyen Birim” ve “Düzenlenen Yer” Ölçütlerine Göre Değerlendirilmesi

Çevre sorunlarının ulaştığı boyut ve çevrenin geniş kapsamı, sadece çevreye yönelik örgütlenmeleri değil, amacı doğrudan çevre olmayan örgütlenmeleri de çevreyle ilgili etkinliklerde bulunma zorunluluğu içine sokmuştur. Ancak, çevreye yönelik bilimsel etkinliklerin düzenlenmesinde, asıl amacı çevre konularını tartışmak olmayan pek çok birimin daha etkin olduğu görülmektedir. Türkiye’de, “Düzenleyen Birim” açısından çevreye yönelik bilimsel etkinlikler, Çizelge-3’te dönemlere göre ortaya konulmuştur. Bu birimlerin (kurum, kuruluş, dernek, vakıf vb.), sayısı dikkate alındığında, çok uzun bir çizelge ortaya çıkacağından, çevre alanında en fazla etkinlik düzenleyen ve ilk iki sırada yer alan birimler çizelgeye dahil edilmiştir.

Çizelge 3: Dönemlere Göre En Fazla Bilimsel Etkinlik Düzenleyen Birimlere Göre Dağılım

Düzenleyen	Dönem				
	1960-69	1970-79	1980-89	1990-99	2000-08
TMMOB	1	2	-	20	30
TÜBİTAK	1	-	-	-	-
Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu	-	3	-	-	-
Türkiye Çevre Vakfı	-	-	8	20	14
İstanbul Tekn. Üniv	-	2	-	14	-
Dokuz Eylül Üniversitesi	-	-	7	-	-

Dönemlere göre, en fazla bilimsel etkinliği düzenleyen birimler dikkate alındığında, şu sonuç ortaya çıkmaktadır: 1960–1969 yılında iki bilimsel etkinlik düzenlenmiştir. Bu etkinliklerin düzenleyicileri TMMOB ve TÜBİTAK'tır. 1970–1979 döneminde en fazla etkinlik (3 etkinlik) düzenleyen birim, “Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu” olmuştur. Bunu, ikişer etkinlikle TMMOB ve İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ) izlemektedir. 1980’li yıllarda Türkiye Çevre Vakfı (TÇV) (8 etkinlik) birinci, Dokuz Eylül Üniversitesi (7 etkinlik) ise ikinci olmuştur. 1990’lı yıllarda çevreye yönelik bilimsel etkinliklerde TMMOB ve TÇV önemli rol oynamıştır. Her iki birimin, 20’şer etkinlik düzenledikleri tespit edildi. İTÜ ise 1990’lı yıllarda ikinci sırada (14) en çok etkinliğin sahibi olmuştur. 2000–2008 döneminde TMMOB, en fazla etkinliği (30 etkinlik) gerçekleştirmiştir. İkinci sırada ise TÇV yer almaktadır (14 etkinlik).

Her bir inceleme dönemi üzerinden ve en çok etkinlik düzenleyen ilk iki birime göre yapılan değerlendirmenin dışında, tüm dönemler toplamı açısından bakıldığında ise Çizelge-4’teki durum ortaya çıkmaktadır.

Çizelge-4: Dönemler Toplamında Düzenleyen Birime Göre Bilimsel Etkinliklerin Genel Dağılımı

Düzenleyen	Dönem					Toplam	
	1960-1969	1970-1979	1980-1989	1990-1999	2000-2008	Sayı	%
TMMOB	1	2	4	20	30	57	12.41
TÇV	-	-	8	20	13	41	8.93
İTÜ	-	2	1	14	12	29	6.31
Ege Üniv.	-	-	3	10	5	18	3.92
D.Eylül Üniv.	-	-	7	2	8	17	3.70

1954 yılında kurulan Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği (TMMOB) Yasası’nda Birliğin amaçları arasında, “..yurdun doğal kaynaklarının bulunmasında, korunmasında ve işletilmesinde, çevre ve tarihi değerlerin ve kültürel mirasın korunmasında..gerekli gördüğü tüm girişim ve etkinliklerde bulunmak” ifadesi yer almaktadır (TMMOB, 2009). Bu ilkeye uygun hareket eden Birlik, çevreye yönelik bilimsel etkinliklerin ortaya konulmasında ilk sırada yer almıştır. Bu çalışma kapsamında ulaşılan, Türkiye’deki çevreye yönelik toplam bilimsel etkinlik sayısı 459 olarak belirlenmiştir. TMMOB, 57 etkinlikle, tüm dönemlerde düzenlenen bilimsel etkinliklerin %12.41’ini gerçekleştirmiştir.

1978’de kurulmasının ardından çevreye yönelik bilimsel etkinliklere ve yayıncılığa ağırlık vererek bu alanda önemli boşlukları dolduran Türkiye

Çevre Vakfı (TÇV), çevreye yönelik bilimsel etkinlikler bakımından ikinci sırada yer alan çevre amaçlı bir örgütlenmedir. Düzenlenen bilimsel etkinliklerde %8.93'lük orana sahip olan TÇV, amaca hizmet etmede diğer çevreci örgütlenmelere göre daha başarılı olmuştur.

Bilimsel etkinliklerin düzenlenmesi konusunda TMMOB ve TÇV'den sonra üç üniversitenin başarısı bulunmaktadır. Bunlar; İstanbul Teknik, Ege ve Dokuz Eylül Üniversiteleridir. Çevreye yönelik bilimsel etkinliklerin gerçekleştirilmesinde üçüncü sırada yer alan İstanbul Teknik Üniversitesi (İTÜ), bu konuda üniversiteler içinde birinci sırada yer almıştır. Çizelge-4'te verilen birimler tarafından düzenlenen bilimsel etkinlikleri sayı olarak, gerçekleştirdikleri toplam 9'ar etkinlikle, TÜBİTAK ve Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Kurumu izlemektedir.

Çevreye yönelik düzenlenen tüm bilimsel etkinlikler dikkate alınarak, bunları düzenleyen birimler, ana başlıklar (üniversiteler, çevre gönüllü örgütleri, belediyeler, valilikler, bakanlıklar, meslek örgütleri ve diğer dernek ve vakıflar) altında toplanmıştır. Böyle bir sınıflandırmada ilk üçe giren birimler şöyle olmuştur. Çevreye yönelik bilimsel etkinliklerin düzenlenmesi bakımından en etkin birim üniversiteler olmuştur. Toplam 174 bilimsel etkinliğin düzenleyicisi olan üniversiteleri, sırasıyla çevre gönüllü örgütleri (77), meslek örgütleri (66) takip etmiştir.

Hangi konularda ve hangi birim tarafından düzenlendiği kadar, bilimsel etkinliklerin düzenlendiği kentler de çevre tarihi açısından önem taşımaktadır. Etkinliklerin düzenlendiği kentler, o yerdeki çevre sorunlarının varlığı, çevreye yönelik örgütlenmenin olup olmadığı ve çevreye yönelik bilinç düzeyi gibi konularda yol gösterici olabilmektedir. Çalışmadan çıkan sonuca göre; Türkiye'de bilimsel etkinliklerin en çok düzenlendiği yerler, kentleşme düzeyi, nüfus artışı ve sanayileşme bakımından öne çıkan kentlerdir. Bilimsel etkinliklerin düzenlendiği kentlere bakıldığında İstanbul 126 (% 27.45), Ankara 102 (% 22.22) ve İzmir'in 48 (% 10.45) etkinliğe ev sahipliği yapmıştır. Bu kentleri 20 etkinlik ile Mersin izlemektedir. Mersin'dir. İstanbul, Ankara ve İzmir, çevreye yönelik bilimsel etkinliklerin toplamda %60'ının gerçekleştirildiği üç kenttir. Bilimsel etkinlikler, 1960'larda sadece Ankara'da düzenlenmişken, bu etkinliklerin düzenlendiği kent sayısı 1970'lerde 5'e, 1980'lerde 9'a, 1990'larda 33'e ve 2000'lerde ise 41'e yükselmiştir. Bu durum, çevre sorunlarının, çevreye yönelik faaliyette bulunan örgütlenmelerin ve çevre bilinç düzeyinin geçmişten günümüze coğrafi olarak yaygınlaştığını ortaya koymaktadır.

4. SONUÇ

Türkiye’de çevre tarihçiliği, yeni bir alan olarak gelişmeye başlamıştır. Çevre tarihçiliği çalışmaları, hızla geliştirilmesi ve önem verilmesi gereken bir alan olarak belirmiş durumdadır. Bu alanın gelişmesinde, çeşitli kaynakların dikkatlice gözden geçirilmesi ve çözümlenmesi gerekmektedir.

Türkiye’de çevreye yönelik düzenlenen bilimsel etkinliklerin sayısındaki artış aynı zamanda çevreye yönelik belli bilgi birikimi, uzmanlık ve ilginin giderek arttığının bir göstergesidir.

1970’li yıllar, çevreyle ilgili konuların bilimsel etkinliklerde sayı ve tür açısından sıkça tartışılmaya başlandığı dönem olma özelliğine sahiptir. 1960–1969 döneminde bilimsel etkinliklere yansıyan konu sayısı bir adet iken bu sayı 1970–1979 döneminde 10 olmuştur. Daha sonraki dönemlerde bilimsel etkinliklerin sayısı kadar bilimsel etkinliklerde ele alınan konu sayısı da artmıştır. 1980–1989 döneminde etkinliklerde ele alınan konu sayısı yirmi, 1990–1999 döneminde otuz bir ve 2000–2008 döneminde 35’e yükselmiştir.

Bilimsel etkinliklerde Türkiye’nin çevre sorunlarını yansıtan etkinliklere yer verilmekle birlikte, bu sorunların tam anlamıyla bilimsel tartışmalara konu edildiği söylenemez. Örneğin Türkiye’de en eski ve süregelen bir çevre sorunu olan topraksızlaşma, erozyon, toprak kirliliği konuları bilimsel etkinliklerde yeterince ve olması gereken ölçüde tartışılmamıştır. Genel olarak çevre, çevre sorunları ve çevre kirliliğine yönelik düzenlenen etkinlikler (% 23.94) dikkate alınmazsa, 1968-1999’u kapsayan 30 yıllık dönemde, belli bir sorunu tartışan bilimsel etkinlikler içerisinde, su ve hava kirliliği, en çok tartışılan iki konu olarak öne çıkmaktadır. Belli bir sorunu tartışan bilimsel etkinliklerin genel incelemesinde en çok ele alınan konular olarak, su kirliliği (% 8.26), hava kirliliği (%7.20), sanayi ve çevre (%6.56), enerji ve çevre (% 6.56) öne çıkmıştır.

Çevreye yönelik konuların bilimsel etkinlikler yoluyla tartışma ortamına girdiği 1968 yılından günümüze kadar olan dönemde, her bir yıla düşen bilimsel etkinlik sayısı 10’dur. Türkiye gibi, çevre alanında belli bilimsel yapılanmaya sahip bir ülkede çevre sorunlarının boyutu da göz önüne alındığında, bu tür etkinliklerin sayısının yetersiz kaldığı sonucu ortaya çıkmaktadır. Ayrıca bilimsel etkinliklerin yoğun olarak (% 60) üç büyük kentte (İstanbul, İzmir, Ankara) gerçekleştirildiği düşünülürse, bu

etkinliklerin coğrafyası kadar sayısının da arttırılması gerekliliği dikkat çekmektedir.

Çevreye yönelik olarak düzenlenen toplam 459 etkinliğin %35'i beş birim tarafından (TMMOB, TÇV, İTÜ, Ege Üniversitesi, Dokuz Eylül Üniversitesi) gerçekleştirilmiştir (Çizelge-4). Gönüllü çevre örgütlenmesi olan Türkiye Çevre Vakfı'nın bu anlamda önemli katkıları olduğu söylenebilir. Ancak asıl amacı çevre olmayan bir meslek kuruluşunun, çevre konusunda Türkiye'de gerçekleştirilen bilimsel etkinliklerde başı çekmesi, çevrenin çevre dışı örgütlerce de sahiplenilmesi adına sevindirici olmakla birlikte, üniversitelerin ve çevre örgütlerinin sayısı da dikkate alındığında düşündürücüdür. Çevreye yönelik en tepe örgüt olan Çevre ve Orman Bakanlığı'nın, çevreye yönelik bilimsel etkinliklerin düzenlenmesi bakımından en verimli dönemi 1980'li yıllar olmakla birlikte, bu yılları izleyen dönemlerde bu konudaki faaliyetleri diğer birimlere göre sayıca geride kalmıştır.

Bu çalışma, Türkiye'de çevre sorunları ve sorunların çözümü için çeşitli biçimlerde faaliyette bulunan birimlere, geçmişten günümüze kadar olan süreçte, düzenlenen bilimsel etkinlikler konusunda bilgi vermektedir. Dönemlere göre tartışılan çevre konularını önem sırasına göre ortaya koyan bu çalışma, Türkiye'nin çevre sorunları konusunda hangi alanlarda eksiklikler olduğunu da sunması bakımından, bu birimlere ve araştırmacılara önemli bilgi sunmaktadır.

Bilimsel etkinlikler çevreye yönelik sorunların tartışılması ve bu sorunlara yönelik çözümlerin geliştirilmesi adına önemli olanaklar sunmaktadır. Bu tür etkinlikler, makale ve kitap türü çalışmalardan daha çok kişi ve uzman arasında iletişim ve bilgi akışına imkan tanıdığından, bu tür ortamların sıklıkla oluşturulması ve geliştirilmesi gerekmektedir. Bu tür bilimsel etkinlikler konunun yazılması için zorlayıcı unsur olduğundan, yerleşim yerlerinin sorunları ve çözüm önerilerinin de ortaya çıkmasında etkili olabilmektedir. İl çevre ve orman müdürlükleri, üniversiteler, meslek odaları, valilik, yerel yönetimler ve gönüllü örgütlerin bir araya gelerek gerçekleştirecekleri bu tür etkinlikler, Türkiye'nin çevre sorunları dökümünün yapılması ve sorunlara yönelik çözüm önerilerinin tartışılması açısından da faydalı olabilecektir. 3-5 yıllık zaman aralığıyla gerçekleştirilecek bilimsel etkinlikler diziniyle, yerleşim yeri ölçeğinde (bölge, kent, ilçe ölçeği gibi) çevre sorunlarını tartışacak ortamlar oluşturulmalıdır. Bu ortamlara sadece uzman kişilerin değil halkın katılımı da sağlanmalıdır. Bu katılım "kent konseyi" gibi mekanizmalar yoluyla gerçekleştirilebilir. Halk katılımı, sorunların ortaya konulmasında olduğu kadar, yöreye özgü çözümlerin geliştirilmesinde, o

yöreyi bilen insanları bir araya getirmesi bakımından da katkı sağlayabilir.

KAYNAKLAR

Aytuğ, Nedret (1979). *Türkiye Çevre Sorunları Bibliyografyası 1962-1972*, Ankara: TÜBİTAK Yayını.

Boratav, Zeynep (2000). “Çevre Tarihi Bibliyografya Çalışması Denemesi”, *Türkiye’de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu*, Zeynep Boratav (Yay. Haz.), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı, 27-41.

Burian, Kismet (Der) (1972). *Hava Kirlenmesi Bibliyografyası 1948-1970*, Ankara: TÜBİTAK Yayını.

Çakır Sümer, Gülizar (2007). *Türkiye Çevre Alanyazını ve Gelişme Aşamaları*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Malatya, Türkiye.

Çevre Bibliyografyası (1995). Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını.

Çevre Bibliyografyası (1995). *Yeni Türkiye Çevre Özel Sayısı*, Sayı:5, 727-775.

Çobanoğlu, Zakir (2006). “Hava Kirliliğiyle İlgili Yasal Düzenlemeler”, *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 5(2), iii-xv.

Durgunoğlu, Turan (1976). Genel Rapor: Geçmişte Haliç ile İlgili Faaliyet”, (Ed: Semih S. Tezcan, İlkin Esen, Kriton Curi, Turan Durgunoğlu) (1977), *Haliç Sorunları ve Çözüm Yolları Ulusal Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayın No: 139,11-26

Ertuğ, Celal (2001). *Yeşilden Griye Adım Adım Türkiye*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Gür, Adnan (1976). Türkiye’de Çevre Sorunlarına Yaklaşım, (Ed: Semih S. Tezcan, İlkin Esen, Kriton Curi, Turan Durgunoğlu) (1977), *Haliç Sorunları ve Çözüm Yolları Ulusal Sempozyumu Tebliğleri*, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, Yayın No:139, 235-238.

Köybaşı, Nursen (1993). Çevre Bibliyografyası, (Ya. Haz. Yakın Ertürk (1993), *Çevre ve Toplum*, Ankara: Sosyoloji Derneği Yayını, 111-136.

Meadows, Donella H., Dennis L. Meadows, Jorgen Randers, William W. Berrens (1978). *Ekonomik Büyümenin Sınırları*, (Çev. Kemal Tosun vd.), İstanbul: İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yayını, XI.

Olgun, Tevfik (Der.) (1971). *Çevre Sağlığı Bibliyografyası 1948-1970*, Ankara: TÜRDOK Bibliyografya Serisi, No:2.

Özcan, Ayşe (2008). *Türkiye Üniversitelerinin Çevre İşlevleri ve Kentsel Gelişmeye Katkıları*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Malatya, Türkiye.

Öztan, Yılmaz (1985). *Çevre Kirlenmesi*, Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Genel Yayın No: 94, KTÜ Basımevi.

Tekeli, İlhan (2000). Türkiye Çevre Tarihçiliğine Açılırken, *Türkiye'de Çevrenin ve Çevre Korumanın Tarihi Sempozyumu*, (Yay. Haz: Zeynep Boratav), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayını, 1-14.

TMMOB Hakkında (2009). <http://www.tmmob.org.tr/index.php>.

Yavuz, Fehmi (1975). *Çevre Sorunları Genellikle ve Ülkemiz Açısından*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, No: 385.

